

LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJA
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS ARCHEOLOGIJA

STRAIPSNIŲ RINKINYS

VILNIUS „MOKSLAS“ 1992

Atsakingoji redaktorė
istorijos mokslų daktarė LMA narė korespondentė
R. VOLKAITĖ-KULIKAUŠKIENĖ

Piešiniai ILONOS KERSULYTĖS ir straipsnių autoriams.
Brėžiniai autoriams.
Nuotraukos autoriams ir KAZIMIERO VAINORO

Рис. 2. План погребений и охровой ямы, обнаруженных на площади, исследованной в 1985—86 гг.

Рис. 3. Ситуационный план погребения № 1: 1 — остатки костей; 2 — кремни; 3 — охристый камень; 4 — охра; 5 — поздние перекопы; 6 — контуры погребения

Рис. 4. Погребение № 4

Рис. 5. Инвентарь погребений № 1 и № 4: кремневый инвентарь

Рис. 6. Инвентарь погребения № 4: подвески из зубов зверей

Рис. 7. Погребение № 4 во время исследований

SPIGINO MEZOLITO KAPŲ KRANIOMETRIJA, ODONTOLOGIJA, OSTEOMETRIJA IR PALEOPATOLOGIJA

IRENA BALCIŪNIENĖ, GINTAUTAS ČESNYS, RIMANTAS JANKAUSKAS

Osteologiniams tyrimui buvo gauta gana fragmentiška 3 kapų medžiaga.

Kapo Nr. 1 skeleto išlikę kairiojo viršutinio žandikaulio fragmentas, dešiniojo stipinkaulio diafizė, dešinysis alkūnkaulis be distalinio galu, šlaunikaulių diafizės, kairiojo blauzdikaulio diafizė su distaliniu galu, dešiniojo diafizės fragmentas ir kairysis penktas padikaulis. Asmens lytį galėjome nustatyti tik iš blauzdikaulio ir šlaunikaulio matmenų (papildomai matavome kairiojo blauzdikaulio 10a — 98 mm). Trimis metodais [12; 4; 5] nustatėme asmens lytį, kad tai vyras. Pagal dantų nusidėvėjimą [7] žmogus 35—45 metų. Kraniologinei analizei fragmentai netiko. Odontologiškai tirta viršutinio žandikaulio 23, 24, 25 ir 26 dantų srities dalis. Dantys nusidėvėję, pagal A. Zubovą atitinka 3—4 nusidėvėjimo laipsnį. Galima buvo nustatyti tik 26 danties (M^1) formą: tai keturgumburis, masivokas dantis. Odontometrinis tyrimas neatliktas dėl danties nusidėvėjimo ir vietomis atskilusio emalio.

Kaulų matmenys [6; 10] nurodyti 3—7 lentelėse. Alkūnkaulis hipereuroleniškas, alkūnkaulio ir stipinkaulio diafizės matmenys kiek mažesni už dabartinių Lietuvos gyventojų [15]. Šlaunikaulis platimeriškas, diafizės matmenys panašūs į dabartinių žmonių [14]. Blauzdikauliai euroknemiški, jų matmenys taip pat panašūs į dabartinių gyventojų [12], išskyrus masivesnį viršutinį diafizės trečdalį. Kadangi skeletas labai fragmentiškas, ūgio ir kitų kūno matmenų atkurti negalėjome. Patologinių pakitimų nerasta.

Tad kape Nr. 1 palaidotas 35—45 m. vidutinio stambumo vyras.

Kapo Nr. 3 griaučiai labai fragmentiški: išlikę kaktikaulio, abiejų žastikaulių diafizių galbelių, dešiniojo šlaunikaulio diafizė, neišmatuojami alkūnkaulio ir šeivikaulio lūžgaliai, klubakaulio dalis, 2 padikaulių diafizės ir 2 pleištukai. Kraniologinei ir odontologinei analizei skeletas netiko.

Kaulų matmenys nurodyti 3—7 lentelėse. Asmens lytį nustatėme iš klubakaulio dalies ir ilguju kaulų matmenų. Didžioji sėdmeninė įlanka

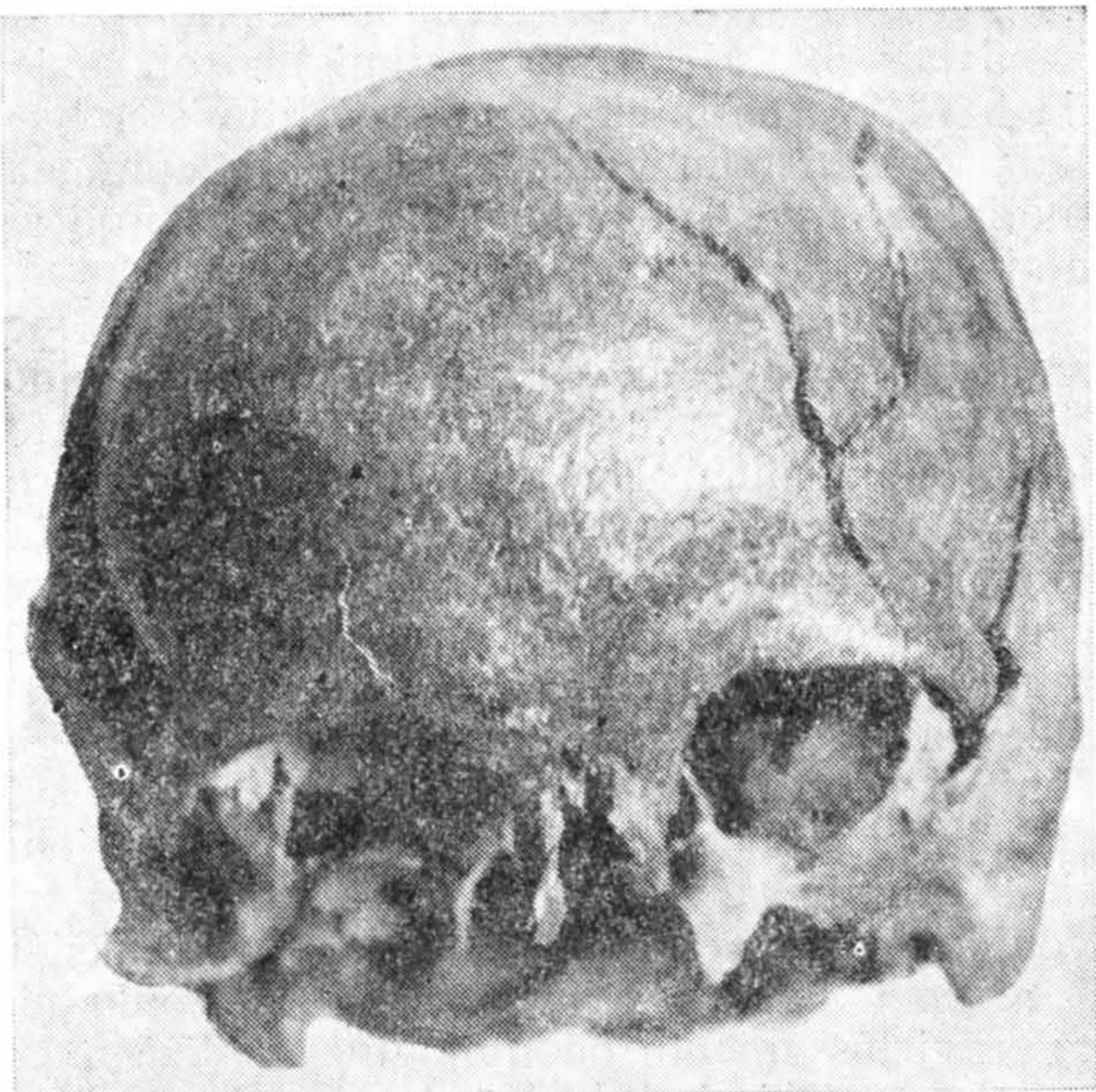
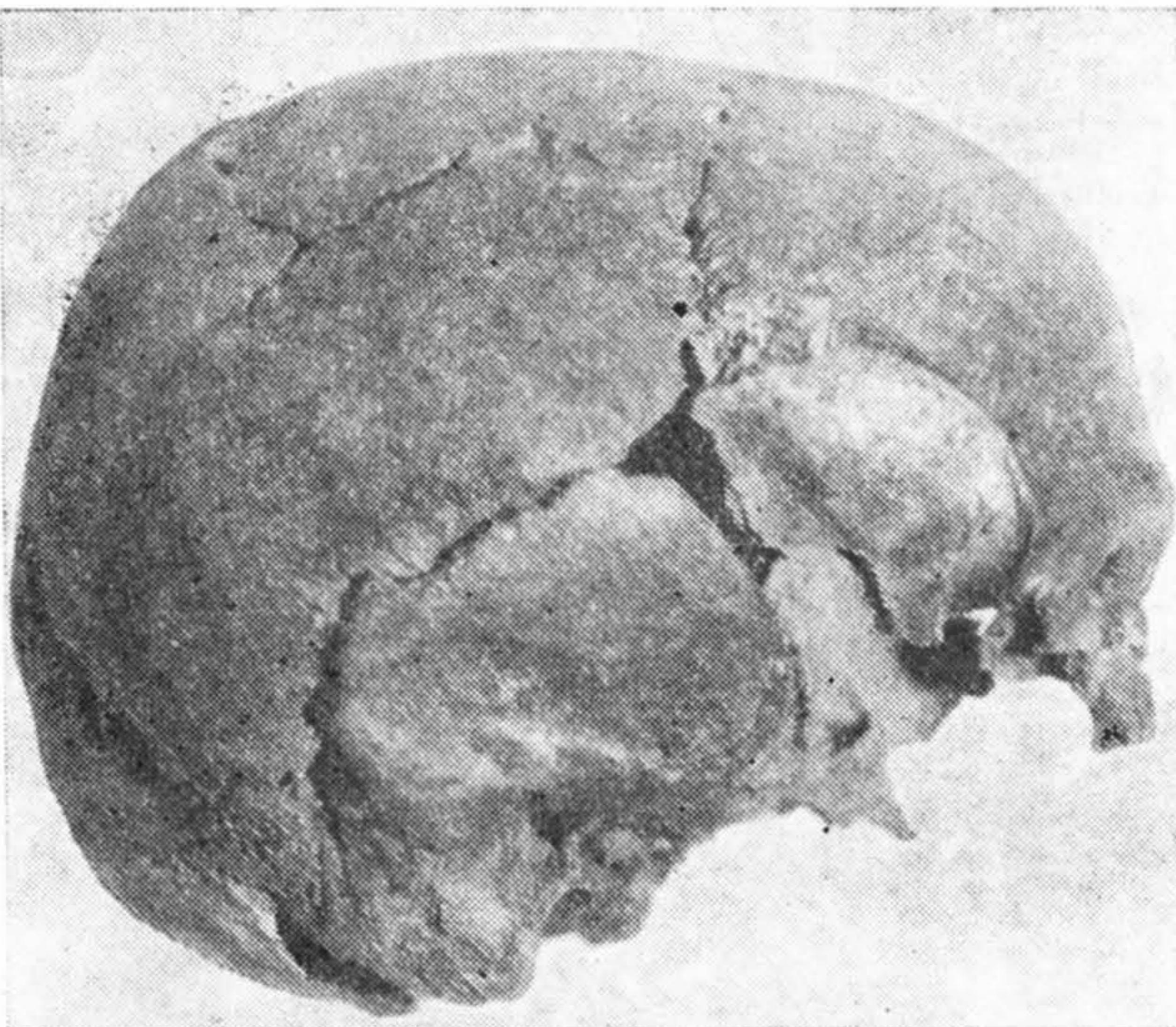
lėkšta — moters požymis [1]. Žastikaulio diafizės vidurio apimtis galėtų būti vyriška [14], tačiau šlaunikaulio diafizės matmenys moteriški [14; 4]. Manytume, kad tai moteris. Amžiaus nustatyti negalėjome. Žastikaulio diafizė, lyginant su dabartinių moterų, labai masyvi, ypač didelis minimalus diafizės skerspjūvis — 6. Šlaunikaulis eurimeriškas, gracilus (matmenys lygūs arba mažesni už dabartinių moterų). Patologinių pakitimų nepastebėta.

Tad kape Nr. 3 buvo palaidota nežinomo amžiaus ir savotiško kūno sudėjimo moteris masviais žastikauliais ir graciliais šlaunikauliais.

Kapo Nr. 4 skeletas neblogai išlikęs: kaukolė, kaklo trečias—penktas juosmens slanksteliai, kryžkaulis, šonkaulių gabalai, abu raktikauliai, menčių dalys, žastikaulių diafizės, stipinkauliai ir alkūnkauliai, dešinysis gaktikaulis, abu klubakauliai, abu šlaunikauliai, kairysis blauzdikaulis, abiejų šeivikaulių diafizės bei smulkūs plaštakų ir pėdų kaulai. Sprendžiant iš kaukolės ir dubenkaulių morfologijos, tai turėjo būti moteris; pagal kaukolės siūlių kaulėjimą bei dantų nusidėvėjimo laipsnį — 30—35 metų.

Moters kaukolė buvo subyrėjusi, lūžgaliai deformavęsi. Suderinus svarbiausius skliauto taškus ir suklijavus lūžgalius, kai kur liko plyšių (pav. 1), tačiau jie neatsiliepia matmenų tikslumui. Veido restauruoti, deja, nepavyko, suklijavome tik apatinį žandikaulį. Kadangi literatūroje daugiau medžiagos apie mezolitines vyrų kaukoles, tai patogumo dėlei moters kaukolės matmenis perskaičiavome į vyro (1 lent.), naudodamiesi vadinamaisiais lytinio dimorfizmo koeficientais [11], ir tokią perskaičiuotą kaukolę vadiname pseudovyriška.

Kraniometrinė analizė rodo, kad smegeninė kaukolės dalis vidutinio ilgio, vidutinės apimties, talpos ir strėlinio lanko, aukšta ir plati; taigi ją galima laikyti mezomorfiška. Sprendžiant iš smegeninės rodiklio, jos forma griežtai brachikraninė. Kaktos apačia saikingo pločio, viršus platokas, pakaušis platus, kaukolės skliautas stenometriometopinis ir hipsikraninis. Skliauto strėlinio lanko atkarpu santykis yra 34,8%, 35,6 ir 29,6%; tad ji reikia laikyti eu-

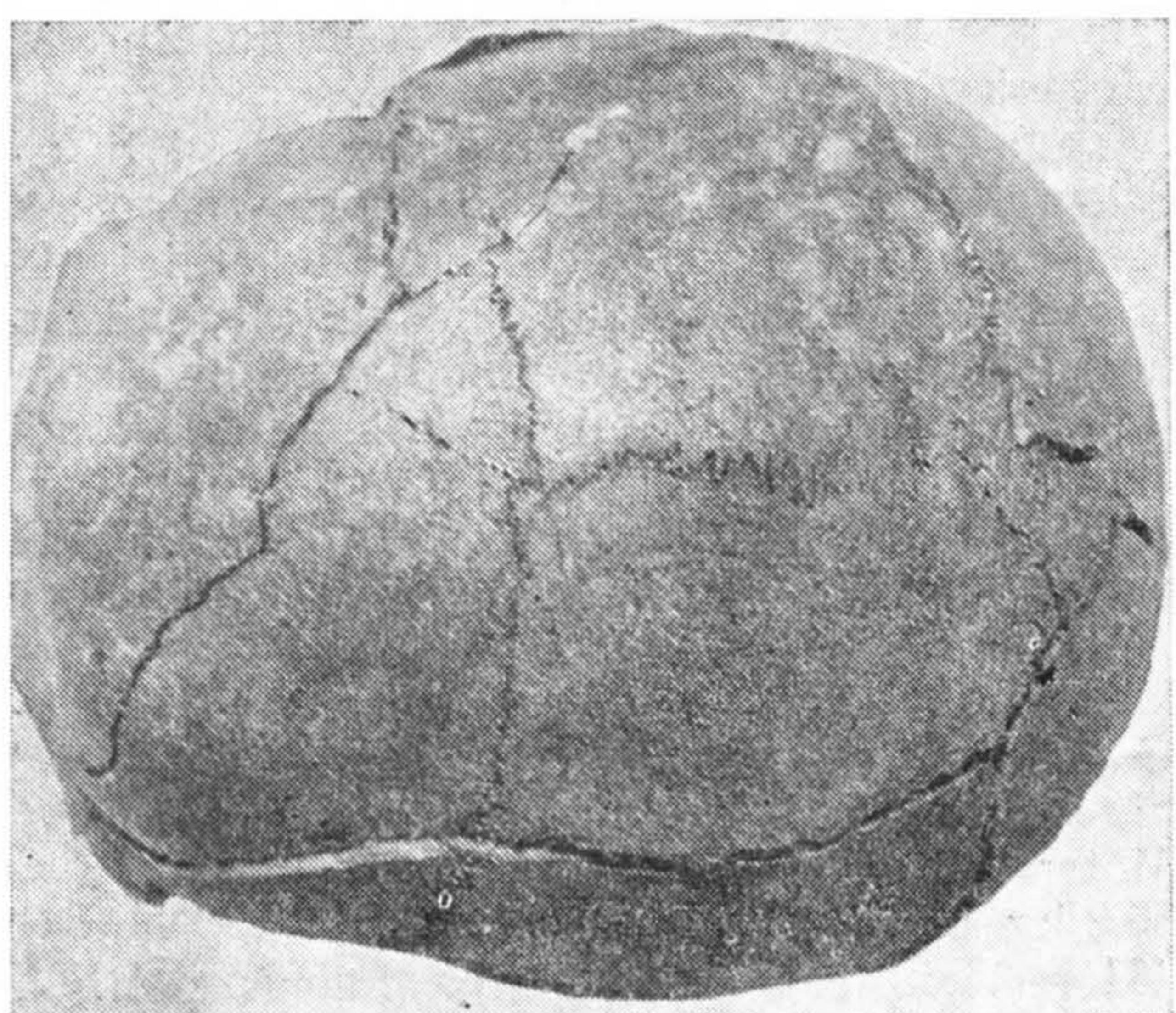

ropidiniu, nes mongolidų momens atkarpa būna sutrumpėjusi, o pakaušio — pailgėjusi [17]. Sprendžiant iš kaktos, momens ir pakaušio lin- kio rodiklių, kakta ir viršugalvis smarkiai iš- gaubti, o pakaušis plokštokes.

Apytiksliai išmatuoto veido skruostinio pločio reikšmė telpa tarp vidutinių ir didelių, o nosis yra vidutinio pločio. Apatinis žandikaulis trum- pokas ir platus, dolichostenomandibularinės, saikingai masyvus, tačiau jo kūnas labai sto- ras. Veido profiliuotės kampų, deja, nebuvo įmanoma nustatyti.

Dantys iš kapo Nr. 4 gana gerai išlikę, nors ir nudilė: 16, 31—33, 41, 43, 46 — iki 3° , 27 ir 47 — iki $2-3^{\circ}$, o 11 ir 21 — net iki $3-4^{\circ}$. Taigi priekiniai nusidėvėjė labiau už krūminius. Nors viršutiniai kandžiai ir nudilė, bet galima įtarti jų liežuvinius paviršius buvus kastuvo pavidalo. Tokių redukcinių požymų, kaip kraudingo ar diastemos, nenustatyta. Viršutiniai lateraliniai kandžiai taip pat neredukuoti, viršutiniai krū- miniai dantys (16 ir 27) masyvūs, 4 gumburų. Dantų, kuriuos buvo galima išmatuoti, odon- tometriniai duomenys nurodyti 2 lentelėje.

Sprendžiant iš M^1 vainiko modulio, individas buvo makrodontas. Apatinių krūminiu dantų mediodistaliniai diametrai ir jų vainiko modu- liis atitinka formulę $M_2 > M_1 > M_3$. Tai labai ar- chaiškas požymis. Pagal apatinio antro krūmi- nio danties indeksą individas buvo mezodontas, o pagal apatinį pirmo ir trečio krūminiu dantų indeksus — brachidontas. Apatinių krūminiu dantų vidutinis modulus lygus 11,2. Taigi pagal absoliučius apatinį krūminiu dantų dydžius in- dividas buvo makrodontas. Labai įdomūs apa- tinių krūminiu dantų odontoskopijos duomenys: M_1 — penkiagumburis, +5 formos, M_2 — ketur- gumburis, +4 formos. M_1 kramtomajame pavir-

1 pav. Moters iš kapo Nr. 4 kaukolės smegeninė dalis

šiuje nėra nei laužtos metakonido raukšlės, nei vidinio vidurinio papildomo gumburėlio (t. a. m. i.).

Taigi, remiantis Spigino mezolito kapo Nr. 4 odontologinės analizės duomenimis, galima pa- sakyti, kad individas neabejotinai buvo europi- das ir greičiausiai masyvaus Vidurio Europos odontologinio tipo atstovas.

Kape Nr. 4 palaidotos moters nebogai išlikę žandikauliai leido padaryti kai kurias medicini- nes išvadas: moteris kariesu nesirgo, kitos kie- tojo dantų audinio patologijos taip pat neap- tikta, tačiau parodonto pakitimai labai dideli.

Žandikaulio alveolinės ataugos ties apatiniais kandžiais (42, 41, 31, 32 dantimis) atrofavusios iki 3°. Ties apatiniais kandžiais, iltimis ir kapliais virš dantenų yra kieti, nestipriai pigmentuoti akmenys. Tai rodo, kad moteris sirgo židininiu su paūmėjimais parodontitu.

Negalima neatkreipti dėmesio į Spigino mezolito kapo Nr. 4 ir to paties Biržulio baseino, tik jau neolito Duonkalnio medžiagos odontologinį panašumą. Duonkalnio žmonės makrodontai (pagal M_{corM}¹), jiems būdingi penkia-gumburiai apatiniai pirmi krūminiai dantys (vyraujanti forma +5), keturgumburiai antri krūminiai dantys (vyraujanti forma X4). Tarp Duonkalnio žmonių aptiktas neryškus viršutinių šoninių kandžių kastuvo pavidalas (1 balas), visiškai nepasitaikė diastemos, kraudingo, viršutinių šoninių kandžių redukcijos, distalinės trigonido keteros, laužtos metakonido raukšlės, t. a. m. i. Smulki velyvojo neolito Duonkalnio gyvenvietės žmonių odontologinė analizė mūsų aprašyta atskirai [2], bet ir šiandien galime pasakyti, kad Duonkalnio žmonės priklausė taip pat kiek maturizuotam Vidurio Europos odontologiniams tipui.

Kapo Nr. 4 kaulų matmenys nurodyti 3—8 lentelėse. Dauguma žastikaulių matmenų mažesni už dabartinių žmonių. Alkūnkauliai platolesiški, alkūnkauliai ir stipinkauliai smulkesni negu šiuolaikinių gyventojų. Šlaunikauliai platiemiški, jų diafizės masivesnės už dabartinių žmonių. Blauzdikaulių matmenys, ypač ilgis, mažesni už dabartinių gyventojų. Moters ūgis pagal ilguosius kaulus: pagal L. Manuvrię (Manouvrier) — 156,9 cm, pagal A. Telkę (Telkkä) — 155,4 cm, pagal M. Troter (Trotter), G. Glezer (Gleser) — 157,1 cm, pagal J. V. Nainį, A. Garmų, O. V. Anusevičienę — 155,5 cm. Moters kūno svoris pagal G. Debęca [13] — 55,3 kg, pečių plotis pagal J. Pionteką (Piontek) [8] — 34,68 cm, bispinalinis dubens plotis — 23,2 cm, bikristalinis (maksimalus) — 26,1 cm.

Išlikę slanksteliai turi degeneracinių pakitimų žymių: tarpslankstelinės diskų osteochondrozės pėdsakų rasta penktuoju kaklo slankstelio apatiname paviršiuje, šešto ir septinto — viršutiniuose paviršiuose (pav. 2), trečio—penktuoju juosmens — viršutiniuose ir apatiniuose paviršiuose (pav. 3). Atsižvelgus į tai, kad moteris nesena, tokius pakitimus reikėtų vertinti kaip patologiją.

Tad kape Nr. 4 buvo palaidota vidutinio ūgio, gracilaus ar vidutinio kūno sudėjimo 30—35 m. moteris. Nors ir nesena, ji sirgo kaklo ir juosmens osteochondroze.

Apibendrinant kranilogijos duomenis, norėtusi padaryti preliminarinę išvadą, jog kaukolė iš kapo Nr. 4 priklauso mezomorfiškiems mezo-

kraniniams vidutiniai veidžiamams europidams. Ieškant šio tipo analogijų, reikėtų atlikti daugia-matę analizę ir susieti mūsų radinius su visa Europos mezolito medžiaga, o tai jau būtų atskirų tyrinėjimų objektas. Kol kas galima pasakyti tik tai, kad toks žmonių tipas gali būti Rytų arba Pietvakarių (Vidurio Europos) kilmės.

Odontologijos požiūriu galima tvirtinti, jog pirmieji mezolito Biržulio baseino žmonės buvo

2 pav. Moters iš kapo Nr. 4 septinto kaklo slankstelio kūnas. Viršutinio paviršiaus osteochondrozė

3 pav. Moters iš kapo Nr. 4 ketvirtas—penktas juosmens slanksteliai ir kryžkaulis. Osteofitai slankstelių kūnų pakraščiuose (osteochondrozės pėdsakai)

europidai ir greičiausiai priklausė masyviam Vidurio Europos odontologiniam tipui. Antra, to paties Biržulio baseino, tik jau vėlyvojo neolito Duonkalnio žmonės priklausė maturizuotam Vidurio Europos tipui, o tai rodo Vidurio Europos odontologinio tipo perimatumą. Remiantis tuo, jog Pamarių kultūra (Duonkalnis) atsirado iš 3 kultūrų — ankstyvosios virvelinės keramikos ir senųjų autochtoninių Narvos bei Nemuno kultūrų — sąveikos [9; 16; 3], galima pasakyti, kad išsilieję laivinių kovos kirvių gamintojai substrato odontologinio tipo nepakeitė. Ir, ketvirta, lietuvių etnogenezėje labai stabilaus Vidurio Europos odontologinio tipo ištakų jau aptinkame vakarų Lietuvos Spigino mezolito kapų odontologinėje medžiagoje.

Apibendrindami postkranijinio skeleto osteometrijos duomenis, galime daryti išvadą, kad, sprendžiant iš gana fragmentiškos medžiagos, Spigino mezolito gyventojai, lyginant su dabartiniais žmonėmis, galėjo būti nesmulkūs ar vidutinio skeleto stambumo ir, matyt, vidutinio ar neaukšto ūgio.

1 lentelė. Moters iš kapo Nr. 4 kaukolės svarbiausi matmenys

Nr. pagal Martiną	Požymis	Moters matmenys	Perskaiciuoti į vyro matmenys
1	Smegeninės ilgis (g-op)	170	178,3
2	Smegeninės ilgis (g-i)	166	174,1
8	Smegeninės plotis	141	146,2
9	Mažiausias kaktos plotis	93	96,0
10	Didžiausias kaktos plotis	119	123,8
11	Pamato plotis	122	127,9
12	Pakaušio plotis	108	112,1
20	Smegeninės aukštis (po-b)	113	118,2
23	Smegeninės apimtis	498	519,4
24	Skersinis lankas	303	315,1
25	Strėlinis lankas	365	378,5
26	Kaktos lankas	127	132,2
27	Momens lankas	130	134,9
28	Pakaušio lankas	108	111,9
29	Kaktos styga	107	111,5
30	Momens styga	112	116,6
31	Pakaušio styga	92	94,9
38	Smegeninės talpa	1312	1467
43	Veido viršaus plotis	102	106,1
45	Skruostinis plotis	127?	136,1?
50	Tarpuakio plotis	17,5	—
54	Nosies plotis	24	25,0
65	Krumplinis plotis	117	124,2
66	Kampinis plotis	106	115,0
67	Smakrinis plotis	46	47,6
68	Žandikaulio kampinis ilgis	73	77,1
68(1)	Žandikaulio krumplinis ilgis	97	101,8
69	Savaržos aukštis	30	33,2
69(2)	Moliarinis kūno aukštis	29	—
69(3)	Kūno storis	14	14,8
70	Istrižinis šakos aukštis	59	65,3
70(a)	Vertikalus šakos aukštis	57	—

Nr. pagal Martiną	Požymis	Moters matmenys	Perskaiciuoti į vyro matmenys
71	Šakos plotis	34	36,4
79	Žandikaulio kampus	119	—
8 : 1	Smegeninės rodiklis	82,9	82,0
9 : 10	Kaktos pločio rodiklis	78,1	77,5
9 : 8	Kaukolės ir kaktos pločio rodiklis	66,0	65,7
12 : 8	Momens ir pakaušio rodiklis	76,6	76,7
20 : 1	Ilgio ir aukščio rodiklis	66,5	66,3
29 : 26	Kaktos linkio rodiklis	84,2	84,3
30 : 27	Momens linkio rodiklis	86,1	86,4
31 : 28	Pakaušio linkio rodiklis	85,2	84,8
66 : 65	Žandikaulio pločio rodiklis	90,6	92,6
68 : 65	Žandikaulio ilgio ir pločio rodiklis	63,4	62,1
71 : 70	Žandikaulio šakos rodiklis	57,6	55,7
9 : 45	Kaktos ir veido rodiklis	73,2?	70,5?

2 lentelė. Spigino kapo Nr. 4 odontometrija

Dantis	VL _{cor}	MO _{cor}	M _{cor}	I _{cor}
C	8,9	7,3	8,1	121,91
M ¹	12,0	11,6	11,8	103,44
M ₁	11,3	11,1	11,2	101,80
M ₂	11,0	11,8	11,4	93,22
M ₃	11,0	11,0	11,0	100,0

3 lentelė. Spigino osteometrija. Žastikaulis, humerus (S — kairė, D — dešinė)

Nr. pagal Martiną	Kapas 1		Kapas 3		Kapas 4	
	S	D	S	D	S	D
1	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—
4	—	—	—	—	55	55
5	—	—	22	—	—	18
6	—	—	20	—	—	16
7	—	—	—	—	—	61
7a	—	—	70	—	—	64
8	—	—	—	—	—	—
9	—	—	—	—	—	—
10	—	—	—	—	—	—
7 : 1	—	—	—	—	—	—
6 : 5	—	—	90,9	—	—	91,1
9 : 10	—	—	—	—	—	—

4 lentelė. Spigino osteometrija.
Stipinkaulis, radius (S — kairė, D — dešinė)

Nr. pagal Martinią	Kapas 1		Kapas 3		Kapas 4	
	S	D	S	D	S	D
1	—	—	—	—	—	216
2	—	—	—	—	—	201
3	—	47	—	—	36	38
4	—	17,5	—	—	15	16
5	—	14	—	—	10	10
5(6)	+	—	—	—	29	29
3 : 2	—	—	—	—	—	18,9
5 : 4	—	80,0	—	—	66,6	62,5

5 lentelė. Spigino osteometrija.
Alkūnkaulis, ulna (S — kairė, D — dešinė)

Nr. pagal Martinią	Kapas 1		Kapas 3		Kapas 4	
	S	D	S	D	S	D
1	—	—	—	—	—	236
2	—	—	—	—	—	206
3	—	—	—	—	—	34
11	—	14	—	—	13	14
12	—	18	—	—	15	15
13	—	24	—	—	16	16
14	—	24	—	—	24	25
3 : 2	—	—	—	—	—	16,5
1 : 2	—	—	—	—	—	114,6
11 : 12	—	77,8	—	—	86,7	93,3
13 : 14	—	100,0	—	—	66,7	64,0

6 lentelė. Spigino osteometrija.
Šlaunikaulis, femur (S — kairė, D — dešinė)

Nr. pagal Martinią	Kapas 1		Kapas 3		Kapas 4	
	S	D	S	D	S	D
1	—	—	—	—	406	407
2	—	—	—	—	—	—
6	31	—	—	27	28	28
7	—	—	—	25	25	26
8	—	—	—	80	85	85
9	32	—	—	26	30	31
10	27	—	—	24	22	24
18	—	—	—	—	—	—
19	—	—	—	—	—	—
20	—	—	—	—	—	—
21	—	—	—	—	—	—
26(1)	—	—	—	—	—	43
6 : 7	—	—	—	108,2	112,0	107,7
10 : 9	84,4	—	—	92,3	73,3	77,4

LITERATŪRA

1. Acsádi G., Nemeskéri J. History of Human Life Span and Mortality. Budapest, 1970.
2. Balčiūnienė I. Duonkalnis: Vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas. Odontologinė analizė // Lietuvos archeologija. V., 1985. T. 4. P. 56—58.
3. Butrimas A. Duonkalnis: Vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas. Archeologiniai tyrimai // Lietuvos archeologija. V., 1985. T. 4. P. 30—49.

7 lentelė. Spigino osteometrija.
Blauzdikaulis, tibia (S — kairė, D — dešinė)

Nr. pagal Martinią	Kapas 1		Kapas 3		Kapas 4	
	S	D	S	D	S	D
1	—	—	—	—	—	334
1a	—	—	—	—	—	338
3	—	—	—	—	—	—
6	57	—	—	—	—	47
8	27	29	—	—	—	25
9	21	21	—	—	—	21
8a	37	—	—	—	—	—
9a	27	—	—	—	—	—
10	78	80	—	—	—	75
10b	74	—	—	—	—	68
10b : 1	—	—	—	—	—	20,3
10 : 1	—	—	—	—	—	22,5
9a : 8a	73,0	—	—	—	—	—
9 : 8	77,8	72,4	—	—	—	84,0

8 lentelė. Spigino kapo Nr. 4 raktikaulių, menčių, slankstelių ir kryžkaulio osteometrija

Nr. pagal Martinią	Kairė (S)	Dešinė (D)
Raktikaulis, clavicularia		
1	—	136
6	34	36
6 : 1	—	26,5
Mentė, scapula		
12	32	32
13	26	26
13 : 12	81,2	81,2
Slanksteliai, vertebrae		
C3	12,0	24,9
C4	11,5	—
C5	11,6	—
C6	12,8	—
C7	14,3	—
L4	26,8	—
L5	24,9	—
1	12,3	23,9
2	12,4	—
9	13,0	—
2 : 1	13,6	—
1 : 9	13,4	46,9
Kryžkaulis, sacrum		
2	—	—
5	—	114,8
22	—	122

4. Černy M., Komenda S. Sexual diagnosis by the measurement of humerus and femur // Sborník Prací Pedagogické Fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Biologie. 1980. S. 147—167.
5. Yaşar Isçan M., Miller-Shaivitz P. S. Determination of sex from the tibia // Amer. J. Phys. Anthropol. 1984. Vol. 64, N 1. P. 53—57.
6. Martin R., Saller K. Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung mit besonderer Berücksich-

tigung der anthropologischen Methoden. Stuttgart, 1957. Bd. 1.

7. Miles A. E. W. The dentition in the assessment of individual age in skeletal material / Ed. Brothwell D. R. Dental anthropology. Symposia Soc. Study Hum. Biol. 1963.

8. Piontek J. Reconstruction of individual build features in investigated prehistoric populations // Collegium Antropologicum. 1979. Vol. 3, N 2. P. 251—253.

9. Rimantienė R. The east Baltic area in the fourth and the third millennia B. C. // The Journal of Indo-European Studies. 1980. Vol. 8. P. 407—414.

10. Алексеев В. П. Остеометрия. М., 1966.

11. Алексеев В. П., Дебец Г. Ф. Краниометрия: методика антропологических исследований. М., 1964.

12. Гармус А. К. Возможности идентификации личности по костям голени: Автореф. дис. ... канд. мед.

наук: 14.00.24. Судебная медицина / Каун. мед. ин-т. Каунас, 1974. 30 с.

13. Дебец Г. Ф., Дурново Ю. А. Физическое развитие людей эпохи энеолита в южной Туркмении // Сов. этнография. 1971. № 1. С. 26—35.

14. Найнис И.-В. Идентификация личности по проксиимальным костям конечностей. Вильнюс, 1972. 158 с.

15. Найнис И.-В. И., Анусевичене О.-В. В. Некоторые анатомо-антропологические особенности костей предплечья // Арх. анатомии, гистологии и эмбриологии. 1984. Т. 86, № 3. С. 60—68.

16. Римантене Р. Роль Неманской культуры в образовании балтов // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. Вильнюс, 1985. С. 7—11.

17. Урысон М. И. Изменчивость и пропорции компонентов сагиттального свода черепа у современного и ископаемого человека // Новейшая тектоника, новейшие отложения и человек. М., 1972. Сб. 3. С. 259—276.

CRANIOMETRY, ODONTOLOGY, OSTEOMETRY AND PALEOPATHOLOGY OF THE MESOLITHIC GRAVES FROM SPIGINAS

IRENA BALCIUNIENĖ, GINTAUTAS ČESNYS, RIMANTAS JANČAUSKAS

SUMMARY

The fragmentary skeletal material from three Mesolithic graves was investigated. In Grave 1 a male, 35—45 years old, was buried. Craniometric analysis was impossible; teeth were abraded to the 3rd—4th degree. M¹ had four tubercles and was quite massive. Osteometrical data are presented in Tables 3—7. No pathological changes were identified. Skeletal material from Grave 3 was very fragmentary; craniometrical and odontological analysis was not performed. A skeleton belonged to a female of unknown age. No pathologies on the preserved bones were found. A skeleton from Grave 4 was in the satisfactory condition of preservation and belonged to a 30—35 year-old female. The skull was mesomorphic, brachycranial, and europid. The person was macrodontic, doubtlessly belonged to the europid race, and represented the massive Central European odontological type. It is possible to trace a succession of this type in late Neolithic graves of the same region (Duonkalnis). A female from Grave 4 suffered from focal parodontitis. Osteometrical data are presented in Tables 3—8. The stature of this female according to Manouvrier was 156.9 cm, to Telkkä 155.4 cm, Trotter, Gleser 157.1 cm, Nainys, Garmus, Anusevičienė 155.5 cm. Body weight

according to G. Debetz 55.3 kg, shoulder breadth 34.68 cm, bicristal pelvic breadth 26.1 cm. Traces of osteochondrosis on cervical and lumbar vertebrae were noted.

In conclusion, the skull from Grave 4 can be attributed to the circle of mesomorphic mesocranial mid-faced europid type, evidently of Central European origin. According to odontological data, Mesolithic people from Spiginas were europids and belonged to the massive Central European odontological type. They were characterized by the average to low massiveness of the skeleton and probably were of average to small stature.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Neurocranium of a female from Grave 4

Fig. 2. The body of the 7th cervical vertebra (a female from Grave 4). Osteochondrosis of the upper surface

Fig. 3. The 4th—5th lumbar vertebrae and the sacrum of a female from Grave 4. Marginal osteophytes on the bodies of the vertebrae (signs of osteochondrosis)

КРАНИОМЕТРИЯ, ОДОНТОЛОГИЯ, ОСТЕОМЕТРИЯ И ПАЛЕОПАТОЛОГИЯ МЕЗОЛИТИЧЕСКИХ ПОГРЕБЕНИЙ ОСТРОВА СПИГИНАС

ИРЕНА БАЛЬЧЮНЕНĖ, ГИНТАУТАС ЧЕСНИС, РИМАНТАС ЯНЧАУСКАС

РЕЗЮМЕ

Исследован фрагментарный костный материал из 3 погребений. Установлено, что в погребении № 1 был захоронен мужчина, умерший в возрасте 35—45 лет. Останки для краниометрического исследования не пригодны; зубы стерты до 3—4 степени по А. Зубову. M¹ весьма массивен, имеет 4 бугорка. Остеометрия приведена в табл. 3—7. Патологических изменений не обнаружено. Костный материал из погребения № 3 из-за его фрагментарности не пригоден для краниологического

и одонтологического анализа. По посткраниальному скелету установлено, что здесь скорее всего была захоронена женщина неизвестного возраста. Патологических изменений на сохранившихся костях не обнаружено. Скелет из погребения № 4 неплохо сохранился и принадлежал женщине 30—35 лет. Череп мезоморфный, брахицеральный, европеоидный. Индивид был макродонтом, несомненно европеоидом, скорее всего представителем массивного среднеевропейского одонтологи-

ческого типа. Прослеживается преемственность данного типа в поздненеолитических погребениях того же региона (Дуонкальнис). Женщина из погребения № 4 была очаговым пародонтитом. Остеометрия приведена в табл. 3—8. Рост женщины по Мануврие — 156,9 см, по Телкя — 155,4 см, по Троттер, Глезер — 157,1 см, по литовским уравнениям — 155,5 см, вес тела по Г. Ф. Дебецу — 55,3 кг, ширина плеч — 34,68 см, бикристалльная ширина таза — 26,1 см. Обнаружены следы остеохондроза на шейных и поясничных позвонках.

Таким образом, череп из погребения № 4 относится к мезоморфным мезокранным среднелицидным европеоидным типам, скорее всего центральноевропейского происхождения. По данным одонтологии, люди эпохи ме-

золита, жившие на острове Спигинас, были европеоидами и относились к массивному среднеевропейскому одонтологическому типу. Скелет у них был средней или небольшой массивности, они, по-видимому, были среднего или невысокого роста.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Рис. 1. Мозговая часть черепа женщины из погр. № 4

Рис. 2. Тело VII шейного позвонка женщины из погр. № 4. Остеохондроз верхней поверхности

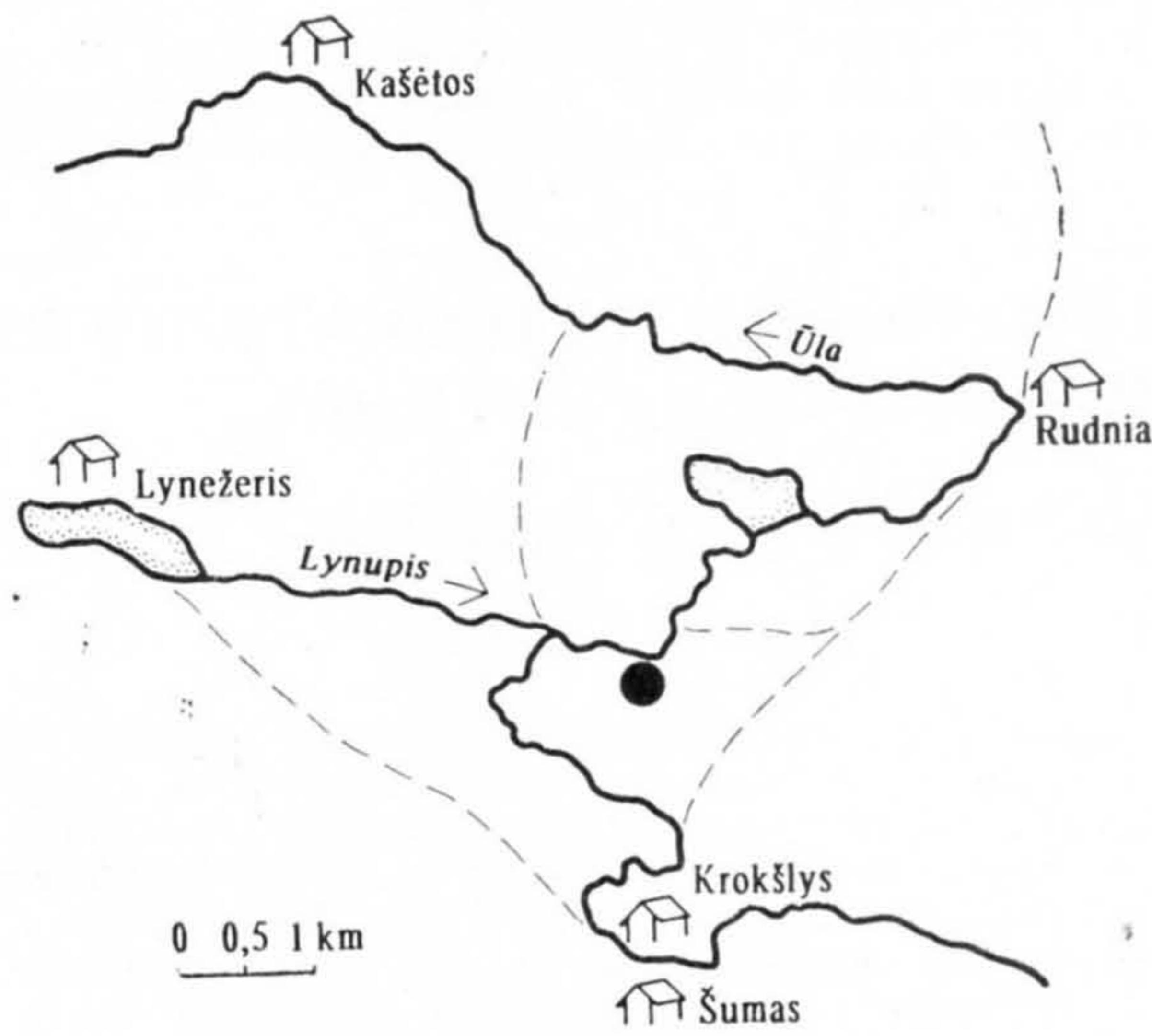
Рис. 3. IV—V поясничные позвонки и крестец женщины из погр. № 4. Краевые остеофиты на талах позвонков (следы остеохондроза)

ŠAKĖS — NEOLITO GYVENVIETĖ

RIMUTĖ RIMANTIENĖ

Šakių akmens amžiaus gyvenvietė buvo įsikūrusi prie nedidelio ezerėlio dešiniajame Ūlos upės krante, Varėnos raj.; dabar telikusi Šakių lanka vadina dauba. Ji yra maždaug pusiaukelėje tarp Rudnios ir Krokšlio kaimų (pav. 1). Kiek aukščiau jos, kairiajame Ūlos krante įteka Lynupis. Ties Šakėmis Ūla daro didelį vingį. Iš buv. ežero telikęs į Ūlą įtekantis menkas, vasaromis išsenkantis juodalksniais apaugęs Šakės upeliukas. Daubos šlaitai gana statūs, tik šiaurinis nuolaidėjantis, todėl čia ir buvo vienintelė vieta kurtis akmens amžiaus gyvenvietėms. Pakrantės apaugusios mišku. Iš šiaurės nuo Rudnios per gyvenvietę eina miško kelias į lanką.

Iš archeologinės literatūros apie Šakes nieko nežinoma. Tiesa, šį vardą mini V. Šukevičius [6, p. 31], kalbėdamas apie archeologinius radinius prie Krokšlio. Pasak jo, kairiajame Ūlos krante, prie Lynupio žiočių esanti akmens amžiaus gyvenvietė „Szaki“. Atrodo, jis bus suklydės ir nurodės greičiausiai Lynupio gyven-

1 pav. Šakių lankos gyvenvietės situacija

vietę [4]. Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje yra keletas šiuo vardu vadinamos gyvenvietės titnago nuoskalų. Tad tikroji Šakių gyvenvietė pirmą kartą ir buvo aptikta 1982 m., kartu su Barzdžio miško ekspedicijos bendradarbiais žvalgant Ūlos pakrantes.

Kelyje į lankas rasta titnago nuoskalų, ir 1982 m. pirmoje terasoje iškasti 6 nedideli šurfai. Viename iš jų išryškėjo židinys Nr. 1. Kasinėjimai truko 3 sezonus — 1983—1985 m. birželio mėnesį. Ištirtas 636 m² plotas.

Tyrinėjamas plotas buvo miške, todėl perkasas teko derinti prie mažiau apaugusių plotų, nes medžių ir krūmų šaknys vis tiek labai apgadino ar net sunaikino kultūrinį sluoksnį. Tačiau, svarbiausia, buvo atsižvelgiama į radinių tankumą. Tyrinėtas plotas nutišęs iš šiaurės vakarų į pietryčius (pav. 2).

Kultūrinis sluoksnis gana vienodas. Iliustracijai pateikiame vieno 1984 m. tyrinėto 5-o ploto planą (pav. 3). Visą paviršių dengė 10—20 cm storio miškožemis, kai kur — ir plona velėna. Po jais slūgsojo 10—25 cm storio pilkšvai gelsvas kultūrinis sluoksnis. Žemiau buvo jžemis — baltas smėlis. Po kultūriui sluoksniu išryškėjo 31 židinys ir duobelė (numeruota bendra tvarka). Nebuvo galima nustatyti jų išsidėstymo sistemas, nes dėl nepalankių gamtos sąlygų jie atsidūrė viename gylyje, nors, reikiėtų manyti, nebuvo visai vienalaikiai.

Galime pastebėti 3 židinių ir duobelių grupes, kurias pavadinsime šiaurine, vidurine ir pietine (pav. 4) ir apžvelgsime atskirai.

Šiaurinę grupę sudarė 13 židinių ir 2 duobėlės, greičiausiai stulpavietės, pažymėti Nr. 1—15. Židiniuose buvo išlikę anglių ir suodžių, o duobutėse — tiktai papilkėjusio smėlio. Dauguma židinių apskriti, 50—80 cm skersmens, buvo ir ovalių; nuo 14 iki 38 cm gylio. Židinių paviršius paprastai gana aukštu kauburėliu iškilęs į kultūrinį sluoksnį (dugnas daug tamsesnis už